

ΓΥΡΩ ΑΠ' ΤΟ ΜΠΑΪΡΟΝ

 ότε οί δημιουργικές ψυχές πέρασαν από τή γή, χωρίς να γεννήσουν όλογορά τους μεγάλα πάθη: Στόν άρχαίο; στό μεσιανό; στό σύγχρονο κόσμο; Πότε ό άνθρωπος μπόρεσε να κοιτάξει τόν ήλιο, χωρίς να τυφλωθει, να υποφέρει, να πονέσει; Τα μάτια τών αϊτών τόν κοιτάζουν με άνεση· τάνθρώπινα φοβούνται, υποφέρουν, και μισούν τήν άφορμή του πόνου τους. Και πρέπει ν' άλαργέψει, να σβύσει ό ήλιος, νάρθει τó σούρουπο κ' ή βαθειά ή νύχτα, για να κοιτάξουν άφοβά, νοσταλγικά, χωρίς έχτρα, με τά μάτια τής μνήμης μονάχα τó πλατύ τó φώς, πού τόσο τούς έκανε να πονούν όταν έλαμπε μπρός τους. Πρέπει ν' άλαργέψει, να μην καίει ό ήλιος για να άγαπηθει. Είν' ή κοινοτοπική εξήγηση τής ψυχολογίας του σύγχρονου με τις δημιουργικές ψυχές πλήθους, κ' ή εξήγηση τής άφορμής τής πραγματικής δυστυχίας τών ψυχών αυτών· τά γεγονότα είν' ή πρόφαση του τέτοιου βάρους. Έτσι γίνεται πάντα· έτσι έγινε και με τó Μπαΐρον.

Λίγοι παραγνωρίστηκαν και μισήθηκαν όσον αυτός. Τό μίσος τών συγχρόνων του Άγγλων είτανε τόσο μεγάλο, τόσο φλογερό, πού, άκόμη και σήμερα, μες στη στάχτη του καιρού, κρυφοκαίνε οί στερνές οί σπίδες του: Λίγους μήνες τώρα, πέρασαν απ' τήν Ελλάδα, πού γιόρταζε τά εκατόχρονα του Πουιτη, μερικοί απ' τούς απογόνους του, και μās πληροφόρησαν πώς δεν είχαν άκόμη διαβάσει τά έργα του, και πώς απ' τόν ελληνικόν ένθουσιασμό καταλάβαιναν τήν αξία του προγόνου τους! Χωρίς να τó νοιώθουν κι' αυτοί, μέσα στις φλέβες τους κινιόταν ό βρुकόλακας του μίσους

τῆς ἀνάξιας γυναίκας τοῦ ὑπέροχου Βάρδου, ἡ φαρμακερῆ πνοή τῆς Ἰσαβέλλας Μίλμπανκ, καὶ τοὺς μάραινε κάθε ἐνθουσιασμό, κάθε προθυμίᾳ καὶ ἀγάπῃ.

Μὲ λίγα πολὺ σύντομα λόγια, γύρ' ἀπ' τὴν τέτοια δυστυχία τῆς ψυχῆς τοῦ Ποιητῆ, θ' ἀναφέρουμε στὸ μικρὸ αὐτὸ ἄρθρο κομμάτια τῆς ζωῆς του ἀπὸ τὰ λιγότερο γνώριμα σὲ ὄσους δὲν παρακολούθησαν τὸ ἀμετάφραστο ἔργο του ἢ τοὺς ἄγγλους βιογράφους του, ἀπὸ κεῖνα πού ἀλλάζουν ὀλότελα τὴν ἰδέα πούχουν οἱ περισσότεροι "Ἕλληνες γιὰ τὴν οἰκονομική του κατάστασι, τὶς αἰτίαι τῆς δυστυχίας του καὶ τὴ γνωριμία του μὲ τὸ Γκαϊτε. "Ενας ἀπὸ τοὺς καλλίτερος βιογράφους του εἶν' ὁ Γουίλλιαμ Μπέλλ Σκόιτ, καὶ τὸν παίρνουμε γιὰ στήριγμα σὲ κάθε λόγο μας γιὰ τὸ μεγάλο Ποιητῆ: "Ὁ Σκόιτ εἶν' ἀποκλειστικὰ ἐπικός βιογράφος, — ἀντικειμενικὸς δηλαδή, ζωγράφος γεγονότων, ὁ πιδ ἄξιος, λοιπὸν νὰ στηρίξει μιὰ **φιλοσοφικὰ** βιογραφικὴ ἐργασία (γιὰ νὰ μὴν ποῦμε κριτικὴ — τόσο ἐξευτελισμένη λέξι τὸν ἑλληνικὸν αὐτὸν καιρό).

*
* *

"Ἡ ψυχολογία τοῦ πλήθους πού εἶπαμε, παίρνοντας τὴν ἀγριώτερη μορφή της, πρωτοφανερώνεται στὸν Ποιητῆ ὅταν, τριγυρισμένος ἀπὸ μιὰν ἀρκουδίτσα, ἓνα λύκο, κρανία νεκρῶν καὶ φτώχεια, ἔφρνε στὴ δημοσιότητα τὸν πρῶτο του τόμο — τὶς «Ὁρες Ἀργίας». "Ἀρχισε νὰ μὴ τὸν καλοδέχεται ἡ κοινωνία: οἱ κριτικοὶ τῆς «Κουάρτερλυ Ριβιου» νὰ τοῦ ρίχνονται λιβελλογραφικά: ἡ Βουλὴ νὰ τοῦ δείχνει τὴν καταφρόνια της. "Ὅπου κι' ἂν περνοῦσεν ἔβλεπε πὼς τὸν ἀποφεύγουν. "Ἀρχισε νὰ θυμώνει. Εἶτανε λοιπὸν ἐγκληματίας σὲ τίποτα; εἶταν ἀποτρόπαιος στὴ μορφή; εἶταν τόσο ἄσχημοι οἱ στίχοι του; ἢ μήπως γιὰτὶ εἶταν κουτσός; Τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα πού τοῦ ὑπαγόρευεν ἡ λαβωμένη φιλαυτία του: εἶταν μονάχα μέσος μέσα σὲ μικρούς: εἶταν τὸ προμήνυμα τοῦ ἡλίου πού τυφλώνει. "Ἡ κοινωνία τὸ μυρίσθηκε, καὶ τοῦ φανέρωνε τὴν ἀγριώτερην ὄψη τοῦ μίσους της.

Ἔνοιωθε τὴν ἀνάγκη τῆς ἀμυνας ὁ Ποιητής. Ἡ ἀγανάκτηση τὸν ἔπνιγε, τὸ αἴσθημα τῆς ἀλήθειας τὸν ἐφλόγιζε, ἀφοῦ ἄκουγε τὴ φωνὴ τῆς συνείδησός του ἀντίθετη ἀπ' τὴ φωνὴ τοῦ κόσμου. Ἔπλασε καὶ ἄφησε λοιπὸν τὸν κερανὸ τῆς σάτυράς του «Ἄγγλοι Βάρδοι, καὶ Σκοτσέζοι Κριτές». Ἔτσι ἔκλεισε τὰ στόματα τῶν βατράχων, ἔκανε νὰ κρυφτεῖ νικημένο τὸ μῖσος, καὶ ἔσωσε τὴν ἠθικὴν του ὑπόστασιν. Εἰν' ἀλήθεια πὼς παρασέρνεται σὲ ὑπερβολές, πὼς δὲν ἀφίνει τίποτα ὀρθὸν στὴν Ἀγγλία ἀπὸ τὴ φιλολογικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ τοῦ καιροῦ του μὰ κάθε ὑπερβολὴ ἔχει τὴν ἀληθινὴν βάσιν της (ἡ ποίησις ἄλλως τε εἶναι ὑπερβολή, καὶ μάλιστα ἡ σατυρικὴ, πραγματικώτερη ἀπ' τὶς ἄλλες, πού γιὰ νὰ ρίξει μὴν ἀντίδραση, φουσαεῖ φαρμάκι, ὀρμὴ καὶ φλόγα). Ὁ Μπαίρον, δίκια χτυπώντας στὸ περιγυρὸ του, σωριάζει, μέσα στὴ σάτυρά του αὐτῆ, μαζί μὲ τὸ Σούθϋ, μαζί μὲ τὸ Μπάροου, μαζί μὲ τὸ Τζέφρεϋ, μὲ ἄλλες μετριότητες μαζί, καὶ αὐτὸ τὸ Γουάλτερ Σκόττ! Ἰσχύει γι' αὐτόν, πού εἶσαν ἀναγκασμένοι νὰ κερδίζουσι χρήματα ἀπὸ τὴ φιλολογικὴν του ἐργασία :

«Let such forgo the poet's sacred name.
Who rack their brain for lucre not for fame;
Such be their mood, such still the just reward
Of prostituted muse and hireling bard.»

Αὐτοὶ τὸ ἅγιον ὄνομα ἄς ξεχνοῦνε τοῦ ποιητῆ
Ποῦ τὸ μυαλό τους σποῦν γιὰ κέρδη ὄχι γιὰ φήμη
Ἔχουν στεφάνι αὐτοὶ καὶ δίκια πλερωμὴ
Τὴν πόρνην μοῦσα τους, τὸ πούλημα στὸ ἀσήμι.

Καὶ ὁ Σκόττ ἀποκρίνεται—ἀδέλητη σάλπιγγα τοῦ κοινοῦ φθόνου καὶ τῆς ἀδικίας, ἔχοντας ὁμως δίκιο ἀφοῦ χτυπιόταν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο: «Εἶναι ἀρκετὰ κωμικὸ νὰ βλέπει κανεὶς ἓνα κουτάβι, σὰν ἓναν κάποιον νεαρὸ λόρδον Μπαίρον, νὰ μὲ βρίζει γιὰ πράγματα πού δὲν τὰ ξέρει καθόλου, κατηγορώντας με πὼς ζῶ ἀπὸ τὴν πέννα μου. Ὁ Θεὸς νὰ φυ-

λάει ἀπὸ τὴν ἀρκούδα, πού, ὄντας δὲν ἔχει νὰ φάει τίποτα, περιορίζεται νὰ γλύφει τὰ ποδάρια της. Μπορῶ νὰ βεβαιώσω τὸ εὐγενικὸ παλληκαράκι τῆς φήμης, πὼς δὲν εἶναι λάθος δικό μου ἃ δὲ γεννήθηκα μέσα σὲ πάγκα καὶ μὲ 5.000 λίρες τὸ χρόνο, ὅπως δὲν εἶν' ἀπὸ ἀξία ἂν ἡ Α. Ε., ὅση κι' ἂν εἶν' ἡ περιουσία του, δὲ γεννήθηκε νὰ ζήσει ἀπὸ τὰ φιλολογικά του ταλέντα καὶ τὶς ἐπιτυχίες του».

· Ἐχει ὅμως φανερὰ ἄδικο ὁ συγγραφέας τοῦ «Κένι-γουόρθ» καὶ τοῦ «Ἰβάνοε»· πρῶτα: γιατί τὸ εἰσόδημα τοῦ Νιούσταντ, ἰδιοκτησίας τοῦ Ποιητῆ, δὲν εἶταν 5.000, μὰ μόλις 1.500 λίρες τὸ χρόνο· ἔπειτα: γιατί αὐτὸς κέρδιζε πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὸ εἰσόδημα τοῦ Μπαίρον, πού εἶταν ὑποχρεωμένος μὲ τὶς 1.500 αὐτὲς λίρες νὰ θρέφει τὴ μάνα του καὶ τὸν ἑαυτό του, νὰ κρατάει τὴ θέση του ὡς λόρδος, καὶ νὰ πληρώνει μαζί καὶ τοὺς δανειστὲς του! Γιατί, ἡ μητέρα του κι' αὐτὸς παράλαβαν, μὲ τὴν κληρονομιά τοῦ Νιούσιαντ, καὶ τὰ χρέη πού τὸ βάραιναν, καὶ εἶχαν καταφέρει νὰ τοὺς ἀφήσουν οἱ δανειστὲς μόλις 300 λίρες τὸ χρόνο γιὰ τὴ συντήρησή τους! Νὰ κάνουν ἐπισκευὲς στὸ χεῖριο, ἀδύνατο· εἶχαν ἐπιπλώσει μονάχα ἓνα μικρὸ διαμέρισμα, μὰ καὶ σ' αὐτὸ ἀκόμη ἔμπαινε ἡ βροχὴ—τόσο παλιὰ εἶταν κ' νέα ἰδιοκτησία καὶ τόσο δυστυχησμένοι οἱ ἰδιοκτῆτες. Σ' αὐτὴ τὴ στενοχώρια ἡ μητέρα τοῦ Ποιητῆ σκέφθηκε νὰ πουλήσει τὴν ἔπαυλη. Ὁ Μπαίρον, πού ταξίδευε κάπου τότε, τῆς ἀντιστάθηκε. Τῆς γράφει: «Ἄς γίνει ὅ,τι γίνει· τὸ Νιούσταντ καὶ γὼ στεκόμαστε καὶ θὰ πέσουμε μαζί. Ἐχω πιά ζήσει σ' αὐτό, ἔχω δέσει τὴν καρδιά μου μαζί του, καὶ καμιὰ ἀνάγκη, ἢ τώρα ἢ στὸ μέλλον, δὲ θὰ μὲ κάμει ν' ἀλλάξω τὸ στερνὸ αὐτὸ ἀπομεινάρει τοῦ βιοῦ μας. Ἐχω τὴν περφάνια νὰ ὑποφέρω τὶς δυσκολίες. Μπορῶ νὰ ὑποφέρω κάθε στέρηση· μὰ κι' ἂν μοῦδιναν γι' ἀντάλλαγμα τὴν πρώτη περιουσία τοῦ κόσμου, καὶ πάλι δὲ θὰ δεχόμουνα τὴν πρόταση. Ἡσύχασε λοιπόν· ὁ κύριος Χάνσον μιλεῖ στὸ ζήτημα αὐτὸ σὰν πραχτικὸς ἄνθρωπος. Ἐγὼ αἰσθάνομαι σὰν τίμιος, καὶ δὲ θὰ πουλήσω τὸ Νιούσταντ».

Τὸ γράμμα αὐτὸ τῷ γραψε στὰ 1809. Σὲ τρία ὅμως χρόνια

ἡ ἀνάγκη τὸν κυρίῃσε τόσο, πὺ δοκίμασε νὰ πουλήσει τὸ σπίτι του. Δὲν κατάφερε τίποτα, καὶ περίμενε ἄλλα δυὸ χρόνια νὰν τὸ πιτύχει. Μὰ στάθηκε ἄτυχος πολὺ· γιὰτὶ ὁ ἀγοραστής, ἀπὸ τὴ συμφωνία πὺ εἶχαν γιὰ 140.000 λίρες, δὲ μπόρεσε νὰ δώσει περισσότερο ἀπὸ 25.000, ἀπὸ ξαφνικὰ του ἀτυχήματα. Ἔτσι, ἔμεινε ἀκανόνιστη καὶ πάλι ἡ ὑπόθεση αὐτῆ, ὡσπὺ στὰ 1817 τέλειωσε ὀριστικά: Τὸ Νιούσταντ Ἄμπυ ἔγινε ἰδιοκτησία τοῦ συνταγματάρχη Γουίλντμαν, παλιοῦ συμμάθητῆ τοῦ Ποιητῆ. Αὐτῆ εἶταν ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση τοῦ Μπάϊρον, πὺ, μαζὶ μὲ τὸ Γουόλτερ Σκόττ, πολλοὶ νόμιζαν, καὶ νομίζουν ἀκόμη καὶ σήμερα, γιὰ εὐκατάστατο.

*
* *

Ἡ ζωὴ του ἄρχισε καὶ πέρασε μέσα στὸν πόνο τῆς παραγνώρισης καὶ τῆς ἐρημιᾶς. Εἶναι γνωστὰ τὰ κατόπι ἐπεισόδια τῆς ζωῆς του καὶ τὸ ἄγριο μῖσος τῆς γυναίκας του, τοῦ συνειδησμένου αὐτοῦ ἀστικοῦ τύπου μὲ τὴν ψυχολογία τοῦ πλήθους πὺ εἶπαμε, πὺ ἔγινε ἡ ἀφορμὴ τῆς βαθεῖας ἐκείνης ἀπελπισίας του — πηγῆς τῆς ἔμπνευσης καὶ τοῦ χαρακτήρα τῆς τέχνης του. Παραγνωρισμένος, συκοφαντημένος, μισημένος, μακρὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα του πιά ὁ ποιητῆς, γίνεται αἰώνιος. Δὲν εἶναι τὸ παιδί τῶν «Ὡρῶν τῆς Ἀργίας», μήτε ὁ σατυρικός δόκιμος τῆς σάτυρας πὺ εἶπαμε, μήτε ὁ βασικός ἐπικολυρικός τῶν δύο πρώτων Τραγουδιῶν τοῦ «Τσαίλντ Ἄρολντ» — γίνεται πιά ὁ σατυρικός τῶν «Γαλάζιων» — τοῦ «Μπρούτζινου Αἰῶνα» — τῆς ἀριστουργηματικῆς «Ὀπτασίας τῆς Κρίσης» — τοῦ μεγαλείτερου κομματιοῦ τοῦ «Ντὸν Ζουάν»· ὁ ἐπικολυρικός τοῦ ὑπόλοιπου «Τσαίλντ Ἄρολντ» — τοῦ «Γκισοῦρ» — τοῦ «Λάρα» — τοῦ «Κουρσάρου» — τῆς «Παριζίνας» — τοῦ «Μπέμπο»· ὁ λυρικός τῶν «Ἐβραϊκῶν Μελωδιῶν» — τοῦ «Θρήνου τοῦ Τάσσο» — ἄλλων ὁ δραματικός, μεταφυσικός καὶ ἱστορικός φιλόσοφος τοῦ «Καῖν» — τοῦ «Οὐρανοῦ καὶ Γῆς» — τοῦ «Βέρνερ» — τοῦ «Σαρδανάπαλου» — τῶν «Φόσαρι» —

τοῦ «Φαλιέρο» καὶ τοῦ «Μάνφρεντ»· καὶ ὁ κύκνειος τραγουδιστὴς τῆς Ζωῆς καὶ τῆς Ἑλλάδας. Τὸ τραγούδι του, σὰν τοῦ καρδβαλλοῦ, ὀλοένα ὑψωμένο πρὸς τὸ φῶς, ἀλαργεύει ἀπὸ τὰ ἐπίγεια, ἀντιμετωπίζει τὸ μυστήριον τῆς Δημοουργίας, ἀγκαλιάζει τὴν ἀπόλυτην ὁμορφιά, καὶ σβύνει ψηλὰ στὶς ὀλιγοσίμωτες κορφὰς τῆς Θυσίας. Τὸ «κονιάβι» — τὸ παλληκαράκι τῆς φήμης — ὁ «ἐγθρὸς τῆς ἠθικῆς» — ὁ «παρίας» — ὁ «ἔξοστρακισμένος» ἀπλώνει τὸν ἥλιον του, καί, μαζὶ μὲ τὸν ὑπέροχον φίλον του, τὸ Σέλλεϋ, — οἱ δύο τοὺς μονάχα σκεπάζουν ὀλάκερον τὸ 19^{ον} αἰῶνα. Ὁ Γονάλτερ Σκόττ χάνεται μέσα στὸ θαμπωτικὸν — τὸ ξώκοσμον αὐτὸ φῶς, ἀκόμη καὶ αὐτὸς ὁ Γκαϊτε.

Ὁ πόνος τὸν ἀνεβάζει ὀλοένα πρὸς τὴν θυσίαν. Στὸ πολυβασανισμένον πνεῦμα του ἡ θεωρία γίνεται πράξις. Δὲν τὸν ἀρκεῖ πιά ἡ Τέχνη, θέλει τὴν δράση, — τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἰδεῶν ἐν τῇ ζωῇ. «Νὰ ἡ ποίησις!» λέει μιὰ μέρα στὸ Γκάμπα, πού τὸν ρωτοῦσε μὲ λύπη γιατί δὲ γράφει πιά σὰν πρῶτα, καὶ ἔδειξε τὰ κρεμασμένα στὸν τοῖχον τοῦ δωματίου του ὄπλα. Ὁ Σέλλεϋ εἶχε πιά πεθάνει, τὸ χάος μεταξύ του καὶ τῆς πατρίδας του εἶχε πλατύνει, τὸ μῖσος τῆς γυναίκας του γιγαντωθεὶ μὲ τὴν φήμην του, ἡ ἀποστροφή τῶν συμπατριωτῶν του ἔξακολουθοῦσε. Εἶταν πρὸς τὰ 36 τοῦ χρόνιου, καὶ τὰ μαλλιά του εἶχαν ἀσπρίσει καὶ τὰ δόντια του φθαρεῖ. Πῆρε τὴν ἀπόφασίν του: Ἡ Ἑλλάδα ἔσπαζε τὶς ἀλυσίδας τῆς ἐκεῖ κάτω, καὶ τὰ χρήματά του λιγότευαν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ σὲ μιὰν ἄσκοπην καὶ ἄχρησταν ζωῇ. Τ' ἀπομεινάρια ἀπὸ τὰ χρήματα τοῦ Νιούσταντ, ἡ ἀδερφή του Αὐγούστα καὶ ὁ ἐκδότης του Μόρεϋ τοῦ εἶχαν δώσει τοὺς πόρους τῆς ζωῆς καὶ τὰ μέσα νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀπόφασίν του. Βριοκόμαστε στὸν Ἰούλιον τοῦ 1823, καὶ οἱ ἄνθρωποι του ἐτοιμάζουν τὶς ἀποσκευὰς γιὰ τὸ ταξίδι του πρὸς τὴν Ὑπέρατην Θυσίαν. Στὸ Λιβόρνον τὸν περιμένει τὸ ἱστοφόρον «Ἡρακλῆς». Ἐκεῖ πέρα παίρνει κάτι στίχους τοῦ Γκαϊτε, καὶ τοῦ ἀπαντᾷ, δίνοντας στὸ γράμμα αὐτὸ τὴν ζωγραφικὴν τῶν στιγμῶν ἐκείνων καὶ ἰδέαν ἐν ἀναγνώσει γιὰ τὸ σημεῖον τῶν σχέσεων του μὲ τὸ μεγάλο Γερμανὸν ποιητή:

Ἰούλιος 24 τοῦ 1823.

Ἐνδοξάτατε,

Λίγο θάναυ ὅσο κι' ἂν σᾶς εὐχαριστήσω γιὰ τοὺς στίχους πού ὁ νέος μου φίλος κ. Στέρλιγκ μουστείλει ἀπὸ μέρος σας. Δὲ μπορῶ νάχω τὴν ἀξίωση ν' ἀνταλλάξω στίχους μὲ κείνον πού, πενήντα τώρα χρόνια, στάθηκε ἀναμφισβήτητα ὁ ἀπόλυτος κύριος στὴν εὐρωπαϊκὴ φιλολογία. Γι' αὐτὸ δεχτῆτε μονάχα τὶς ἀσκέπαστες ἐκφράσεις μου σὲ λόγο πεζοῦ, καὶ μάλιστα βιαστικὸ πεζοῦ· γιατί, γιὰ τὴ στιγμὴ, ἐτοιμάζομαι γιὰ τὸ ταξίδι μου καὶ πάλι στὴν Ἑλλάδα, καὶ μὲ τριγυρίζει τόση ἀταξία καὶ τόσος θόρυβος, πού δὲ μ' ἀφήνουν οὔτε μιὰ στιγμὴ, — ἔστω καὶ νὰ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνη μου καὶ τὸ θαυμασμό μου. Ἐφύγα ἀπὸ τὴ Γένουα λίγες μέρες τώρα, μὰ ἀναγκάστηκα νὰ ξαναγυρίσω ἀπὸ τὸ σφοδρὸν ἄνεμο. Ξανάφυγα, κ' ἔφτασα δῶ στὸ Λιβόρνο σήμερα τὸ πρωί, γιὰ νὰ πάρω στὸ πλοῖο μου μερικοὺς Ἕλληνες ἐπιβάτες γιὰ τὴν πατρίδα τους π' ἀγωνίζεται. Ἐδῶ βοήθα τοὺς στίχους σας, καθὼς καὶ τὸ γράμμα τοῦ κ. Στέρλιγκ, καὶ δὲ θὰ μποροῦσα νάχα πιὸ καλλίτερον ὁμιλῶν, πιὸ εὐχάριστο ξάφνισμα ἀπὸ μιὰ λέξη τοῦ Γκαίτε γραμμὴν μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι. Πηγαίνω στὴν Ἑλλάδα νὰ ἰδῶ ἂν μπορῶ κεῖ πέρα νὰ φανῶ σὲ τίποτα χρήσιμος. Ἄν ξαναγυρίσω καμιὰ φορὰ, θάρθω νὰ κάμω τὴν ἐπίσκεψη πού χρωστῶ στὸ Βαίμαρ, γιὰ νὰ προσφέρω τὴν εὐκρινῆ λατρεία ἑνὸς ἀπὸ τὶς πολλὰς χιλιάδες τῶν θαυμαστῶν σας.

Ἐχω τὴν τιμὴ νὰ μένω γιὰ πάντα καὶ πολὺ ἀφωσιωμένος σας.

Μπαίρον».

Καὶ ἦρθε στὴν Ἑλλάδα, καὶ εἶδε πῶς μποροῦσε νὰ φανεῖ σὲ κάτι χρήσιμος σ' αὐτή. Δὲν πῆγε ὅμως στὸ Βαίμαρ, μὰ ἀλάργειψε ἀπ' τὸν κόσμον, γιὰ νὰ μπορέσει αὐτὸς νὰ τὸν ἰδεῖ ἀληθινὰ μὲ τὰ μάτια τῆς μνήμης, ἔξω ἀπὸ πάθη καὶ συμφέροντα πιά, σὲ ὅλο τὸ πλάτος τῆς πνευματικότητος τῆς ὑπαρξῆς του.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ - ΜΙΛΑΝΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ